

Magyarország recens Clausiliidái

KISS Éva — PINTÉR László

Természettudományi Múzeum Alattára, Budapest

ABSTRACT: (The recent Clausiliidae of Hungary) Shells, internal folds and clausilia of all recent Hungarian Clausiliidae are illustrated by photos, and, if necessary, described. In Hungary there are 22 living Clausiliidae, one of them (*Pseudofusulus varians*) new for the country.

A *Clausiliidae*-családot hazánkban — a legújabb kritikai vizsgálatok szerint — 22 faj képviseli. A két betelepített *Alopiá*-val csak a teljesség kedvéért foglalkozunk, mivel nem igazolható, hogy valóban megtelepedtek-e. A *Bulgarica rugicollis* (ROSSM. 1836) budapesti előfordulására még ma sincs magyarázat. Faunánkban új a *Pseudofusulus varians* (C. PFEIFFER 1828), melynek eddig egyetlen lelőhelye az ország nyugati határszélén az Irottkő (Bozsok község mellett). Kimaradt a fajlistáról a *Balea* (*Pseudalinda*) *stabilis* (L. PFEIFFER 1847), mivel a Tisza hordalékából (Szeged) közölt anyag *Vestia gulo* (E. A. BIELZ 1859)-nak bizonyult.

Jelen munkánkban folytatjuk KISS (1982) *Clausiliidae*-tanulmányait. Bemutatjuk valamennyi magyarországi faj habitusképét, a zárókészülék felépítését, beleértve a zárólemezt is. Ahol szükségesnek látszott, egy-egy fajról több fényképet is közlünk. Az egyes fajokról nem adunk teljes leírást, hanem csak kiegészítjük vagy helyesbítjük — az újabb vizsgálatok eredményei alapján — KISS (1982) megállapításait. Megjegyzéseink és az összes magyarországi fajt magába foglaló határozókulcs elsősorban a fajok könnyebb és biztosabb elkülönítését szolgálják.

Munkánkban NORDSIECK (1979) rendszerét és az általa kialakított nomenklaturát követjük.

A fényképezett héjak és preparátumok a Természettudományi Múzeum Állattára (Budapest), a Mátra Múzeum (Gyöngyös) és PINTÉR LÁSZLÓ gyűjteményéből származnak, s a Természettudományi Múzeum Állattárában nyertek elhelyezést.

A MAGYARORSZÁGI CLAUSILIIDÁK HATÁROZÓKULCSA

1. Házuk jobbra csavarodott. Két duzzanatszerű garatredője van, zárólemez hiányzik. Magasság: 15—18 mm. *Alopia livida bipalatalis*
- Házuk balra csavarodott 2
2. Szájadékában legfeljebb egy lemez ismerhető fel. Finoman vonalkázott, selyemfényű. Zárókészülék nincs. Magasság: 8—12 mm. *Balea perversa*
- Szájadékában több redő található 3
3. A héj felülete sima, legfeljebb szabálytalan növekedési vonalak borítják. 4
- A ház bordázott vagy szabályosan vonalkázott. 6
4. A héj felülete erősen fénylő 5
- A héj felülete matt. Három garatredője van. Magasság: 17—22 mm. *Alopia straminicollis monacha*
5. Garatduzzanata párhuzamos a szájadékszegéllyel. Magasság: 12—18 mm. *Cochlodina cerata*
- Garatduzzanata nem párhuzamos a szegéllyel. Magasság: 14—19 mm *Cochlodina laminata*
6. A szájadék alul nem csatornás, lekerekített, a tarkó tarajos 7
- A szájadék alul nem csatornás, lekerekített, a tarkó legömbölyített 18
7. A szájadék peremén körben redők vannak. Magasság: 13—21 mm. *Laciniaria plicata*
- A szájadék peremén körben nincsenek redők 8
8. Holdredője nincs. A szájadékperemet vastag és magas garatduzzanat követi. Magasság: 9—9,5 mm. *Pseudofusulus varians*
- Holdredője van 9
9. A holdredőtől különálló, jól fejlett középső garatredője van 10
- A holdredőtől különálló, jól fejlett középső garatredője nincs 11
10. Háza erősen bordázott, tarkóján csak egy éles taraj van, alsó garatredője nincs. Magasság: 12—23 mm. *Balea biplicata*
- Háza sűrűn, szabályosan vonalkázott (vonalkás-bordás), tarkóján két taraj található, alsó garatredője erős. Magasság: 14—23 mm. *Bulgarica rugicollis*
11. Csak holdredője és főredője van 12
- Holdredője, főredője és alsó garatredője van 13
12. Háza elmosódottan bordázott vagy vonalkázott, gyengén fénylő, zöldessárga. Magasság: 12—15 mm. *Vestia turgida*
- Háza határozottan bordázott. Magasság: 16—19 mm. *Vestia gulo*
13. Alsó garatredője összeér a holdredővel. Háza erősen bordázott, a bordák között finom spirális rovátkák láthatók. Magasság: 15—18 mm. *Bulgarica cana*
- Alsó garatredője nem ér össze a holdredővel 14
14. Héja finoman és sűrűn vonalkázott, nem bordás. Magasság: 7—9 mm. *Clausilia parvula*
- Héja bordázott 15
15. Alsó lemeze egy redőben fut ki a szájadék pereméig. Magasság: 14—18 mm. *Bulgarica vetusta*
- Alsó lemeze két redőben vagy duzzanatban fut ki a szájadék pereméig 16

16. Héján erős spirális rovátkolás van. Magasság: 11—16 mm. *Clausilia dubia*
 — Héján legfeljebb elmosódott spirális rovátkolás látható 17
17. Az orsó alakú ház csúcsi része aránylag hosszú, hengeres. Az alsó lemez két párhuzamos redőben fut a peremig. A szájadék felső pereme enyhe ívben hajlik le az oszlop felé. Magasság: 9—11 mm. *Clausilia cruciata*
 — A csúcsi rész fokozatosan vékonyodik, csak egész rövid szakaszon hengeres. Az alsó lemez két széttartó redőben fut a peremig. A szájadék felső szegélye meredek ívben hajlik az oszlop felé. Magasság: 10—18 mm. *Clausilia pumila*
18. Házuk finoman, helyenként elmosódottan tompán bordázott, fényes. Holdredő nincs. A zárólemez jellegzetesen kétlebenyű. Magasság: 12—13 mm. *Cochlodina orthostoma*
 — Házuk élesen bordázott, holdredőjük van 19
19. Házuk 16 mm-nél magasabb, a lemezköz sima. Magasság: 16—23 mm. *Macrogastra ventricosa*
 — Házuk 15 mm-nél alacsonyabb 20
20. Alsó garatredője a holdredőig ér. Magasság: 12—14 mm. *Macrogastra latestriata*
 — Alsó garatredője nincs 21
21. Ritkásan, élesen, az utolsó kanyarulaton lemezszerűen bordázott. Lemezköz sima. A ház csúcsi része aránytalanul széles. Magasság: 7—10 mm. *Ruthenica filograna*
 — Sűrűn bordázott. Lemezközén 1—3 redő található. Magasság: 11—14 mm. *Macrogastra plicatula*

A FAJOK JELLEMZÉSE

Alopi livida bipalatalis M. KIMAKOWICZ 1883

Az egyetlen jobbra csavarodott magyarországi (betelepített) faj. A héj belsejének alapszíne sötétbarna, a két párhuzamos redő világos színű, de nem fehér. A redők közül a felső rövid, „redőszerű” képződmény, az alsó inkább széles duzzanat. Zárólemeze nincs.

Ábra: 2, 66—67.

Alopi straminicollis monacha M. KIMAKOWICZ 1894

Fr: Közepes hosszúságú, jól kiemelkedik a sima héjból.

Kr: Hossza a Fr-ének $3/4$ része is lehet.

Ar: Hasonlóan a másik *Alopi* alsó garatredőjéhez, dudorszerű képződmény.

Megjegyzés: A két fajt betelepítése óta egyetlen gyűjtő sem találta meg, ezért a közölt ábrák az eredetileg Erdélyből hozott anyagból származnak.

Ábra: 1, 27—28, 65.

Cochlodina orthostoma (MENKE 1830)

Kr: Közel azonos hosszúságú az Ar-vel, de esetenként egyik vagy másik eltérhet ettől az aránytól. Hosszuk a Fr hosszának felét nem éri el.

Mr: A Kr alatt is található.

Ar: Fügőleget húzva alsó végétől a Fr felé, a metszéspont lehet a Fr alsó harmadában is.

A héj színe belül sárgásbarna.

Ábra: 3, 31–32; 68–69.

Cochlodina cerata (ROSSMÄSSLER 1836)

Kr: A Fr felső harmadában helyezkedik el, néha még annak feléig is elér.

Ábra: 4, 29–30, 70.

Cochlodina laminata (MONTAGU 1803)

Ar: Hossza kb. megegyezik a Fr hosszával, míg a másik két magyar fajnál mindig rövidebb ez a redő.

Megjegyzés: Sok Mr lehetséges a Kr alatt és felett, valamint az Ar alatt és felett. A Fr, Ar és néhány Mr belefut a sárgásbarna garatduzzanatba. A redők fehérek, lécszerűen emelkednek ki a barna héjból.

Ábra: 5, 33–34, 73–78.

Figyelem! A *Cochlodina*-kat egyedül a redők alapján elkülöníteni nem lehet. Egyéb bélyegek alapján azonban biztonságosan határozhatók (lásd a határozókulcsot).

Ruthernica filograna (ROSSMÄSSLER 1836)

Fr: Egészen rövid, közepesen fejlett.

Hr: Gyengén fejlett, egyes példányokon inkább csak sejteni lehet a meglétét.

Megjegyzés: Más redőt nem találtunk benne. A redők a szájadékban az oszlop mellett mélyen helyezkednek el, ezért nehéz őket észrevenni.

Ábra: 6, 35–36, 72.

Pseudofusulus varians (C. PFEIFFER 1828)

Fr: Fejlett, közepes hosszúságú, lécszerű.

Kr: A Fr felső 1/4 része alatt található, egészen rövid redő.

Ar: A másik két redőnél fejlettebb. Enyhe ívben halad a szájadék pereme felé. Alsó vége a garatduzzanatban végződik.

Ábra: 7, 37–38, 71.

Macrogastrea ventricosa (DRAPARNAUD 1081)

Hr: A Fr közepe alatt található, de nem olyan lemezszerű képződmény, mint a Fr. Íve nem szabályos, 2–3 helyen megtörik.

Ábra: 8, 39–42, 79–80.

Macrogastra latestriata (A. SCHMIDT 1857)

Hr: Viszonylag széles. Íve 2–3 helyen megtörik.

Ar: Rajta ül a *Hr*-n. Ez fontos faji sajátossága. Fejlettsége megegyezik a *Hr*-ével.

Ábra: 9, 43–44, 81.

Macrogastra plicatula (DRAPARNAUD 1801)

Hr: A *Fr*-nél vastagabb.

Ábra: 10, 45–46, 82–83.

Clausilia cruciata (STUDER 1820), *Clausilia pumila* C. PFEIFFER 1828,
Clausilia dubia DRAPARNAUD 1805

Ezt a három fajt redők alapján nem lehet szétválasztani, mivel a redők elhelyezkedése és felépítése nagyon hasonló, és az egyes fajokon belül is olyan nagy a variabilitás, hogy nem emelhető ki egyetlen tulajdonság sem faji megkülönböztető bélyegnek. A *C. dubia* annyiban tér el a másik kettőtől, hogy a *Fr* és az *Ar* között oldalt egy egészen feltűnő duzzanat található, mely a többi fajnál kevésbé fejlett.

Ábra: *cruciata* 13, 51–52, 87–88, *pumila* 11, 47–48, 92–93, *dubia* 12, 49–50, 90–91.

Clausilia parvula (FÉRUSAC 1807)

Fr: Közepesen fejlett.

Hr: Megközelítően 1/4 körívnyi vagy valamivel rövidebb. Íve nem egyenletes.

Ar: A meglévő három redő közül a legfejlettebb.

Megjegyzés: A *Hr* alakja eltér a többi *Clausilia*-fajtól, ezért könnyen elkülöníthető azoktól.

Ábra: 14, 53–54, 89.

Laciniaria plicata (DRAPARNAUD 1801)

Kr: A *Fr* és a *Hr* középvonala fölött, a *Fr*-höz közelebb helyezkedik el. He-lyenként csaknem párhuzamos a *Fr*-vel.

Hr: Alakja nem félkör, hanem lapos ívű lekerekített derékszög. Ez állandó bélyeg a *Balea biplicata* félkör alakú *Hr*-jével szemben. A *Hr* felső vége beljebb indul a *Fr* felső végénél, s feltűnően magasra kiemelkedő lécs.

Megjegyzés: A *Kr* alatt *Mr* is található.

Ábra: 17, 25–26, 103–106.

Balea biplicata (MONTAGU 1803)

Kr: A Fr-höz képest erősen széttartó, rendszerint túlnyúlik a Fr alsó végén. Alatta és fölötte sok Mr lehetséges.

Hr: Legtöbbször szabályos félkör alakú, magasan kiemelkedő lécs.

Ábra: 16, 23–24, 94–99.

Balea perversa (LINNÉ 1758)

A zárókészülék (redők, zárólemez) teljes hiánya jellemzi.

Ábra: 15.

Vestia gulo (E. A. BIELZ 1859)

Fr: Hosszú, jól fejlett.

Hr: Felső vége különálló, lemezszerű redőnek látszik, melyhez alul egy duzzadtabb szakasz nő hozzá. Előfordul egységesebb ívű Hr is, de az ív megtörik.

Figyelem! Ne tévesszük össze a *Macrogastra ventirocosa*-val, mivel ott a Hr kevésbé félkörívnyi és a Hr felső vége közel a Fr felénél kezdődik.

Ábra: 19, 55–56, 85–86.

Vestia turgida (ROSSMÄSSLER 1836)

Fr: Közepes hosszúságú.

Hr: A Fr alatt kb, középen helyezkedik el. Íve megszakad, alsó része szélesebb, dudorszerű. A két redőrész között vékony mészlerakódás található.

Ábra: 18, 57–58, 84.

Bulgarica vetusta (ROSSMÄSSLER 1836)

Hr: Felső vége a Fr felső vége közelében indul.

Megjegyzés: Nem beszélhetünk egyértelműen Kr-ről, mivel a gyakran különálló képződmény a Hr felső szakaszának is tekinthető, mint ahogyan azt a *Vestia gulo* esetében már láttuk.

Ar: Jól láthatóan külön áll a Hr-től, ez a legbiztosabb elválasztó bélyeg a *Bulgarica cana* felé.

A redők színe barna, nem tér el a héj alapszínétől.

Ábra: 21, 59–60, 107–108.

Bulgarica cana (HELD 1836)

Fr: Lécszerűen kiemelkedik.

Kr: Lásd a megjegyzést a *Bulgarica vetusta*-nál.

Hr: $1/4 - 1/2$ körívnyi, de íve nem szabályos. Lehet vastag vagy vékony, helyenként meg is szakadhat.

Ar: Rajta ül a Hr-e. A szájadékba benézve egészen mélyen látható. Hoszszabb az ún. Kr-nél, de fejlettségbeli különbözősége vitatható. Nem „gyengébb” képződmény, csak más jellegű. Nagyon változékony.
Ábra: 22, 63—64, 109—111.

Bulgarica rugicollis (ROSSMÄSSLER 1836)

Fr: Nagyon hosszú, erősen hajolva követi a varratot.

Hr: Lásd az előző két fajt.

Ar: Igen erősen fejlett, nem éri el a Hr-ig, erősen megközelítheti.

Vr: Gyakran van, de egészen közel a varrathoz, ezért ritkán látszik.

Megjegyzés: A redők élesen kiemelkednek, lécszerűek. Ez sajátos tulajdonsága a másik két *Bulgarica*-fajjal szemben.

Ábra: 20, 61—62, 100—102.

IRODALOM: KISS, É. (1982): A magyarországi recens Clausiliidák garatredői. (Soosiana, 9. (1981): 37—46. — NORDSIECK, H. (1979): Zur Anatomie und Systematik der Clausilien, XXI. Das System der Clausilien, II: Die rezenten europäischen Clausilien. (Arch. Moll., 109 (1978): 249—275.).

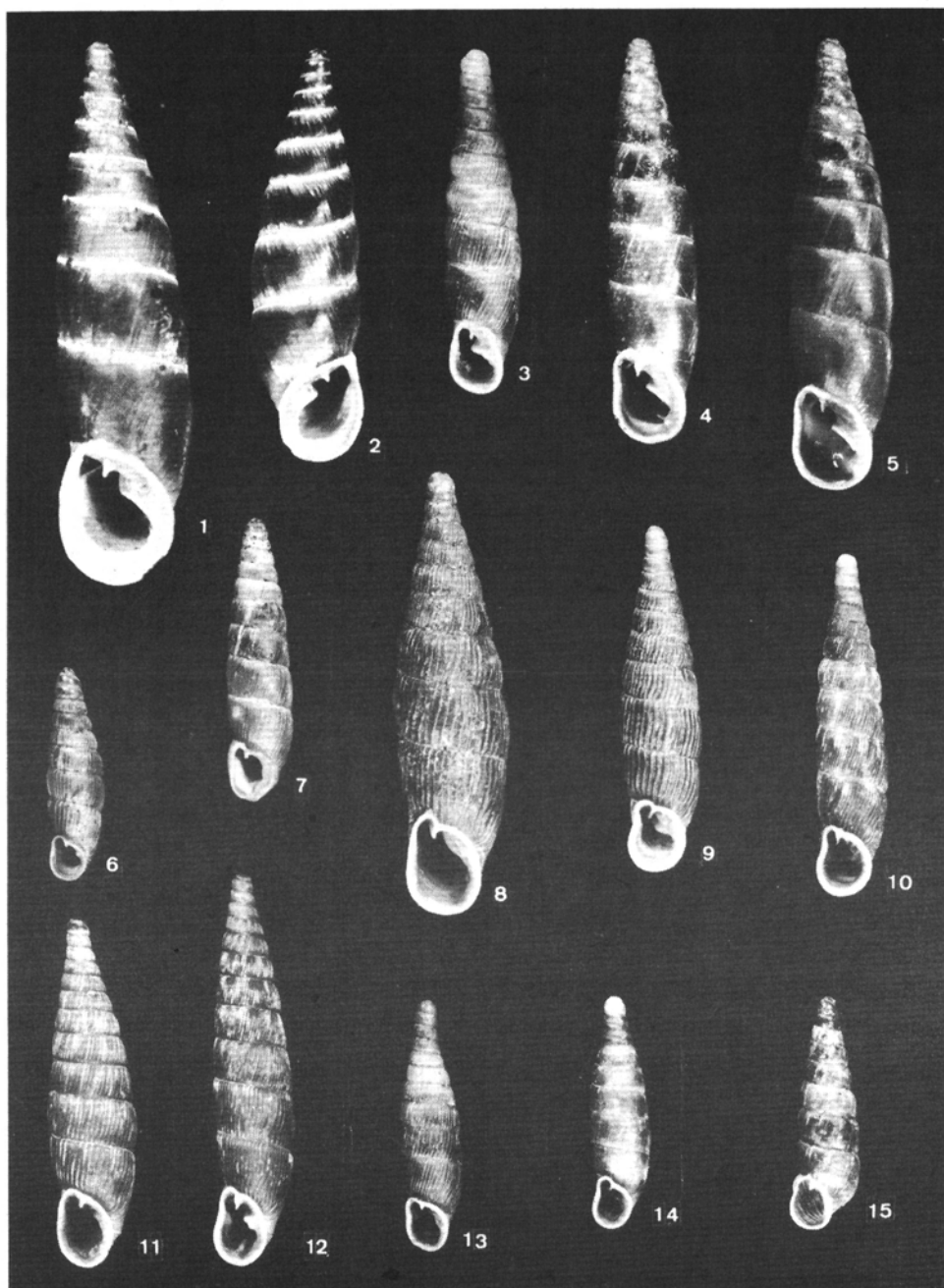
Érkezett: 1983. III. 20.

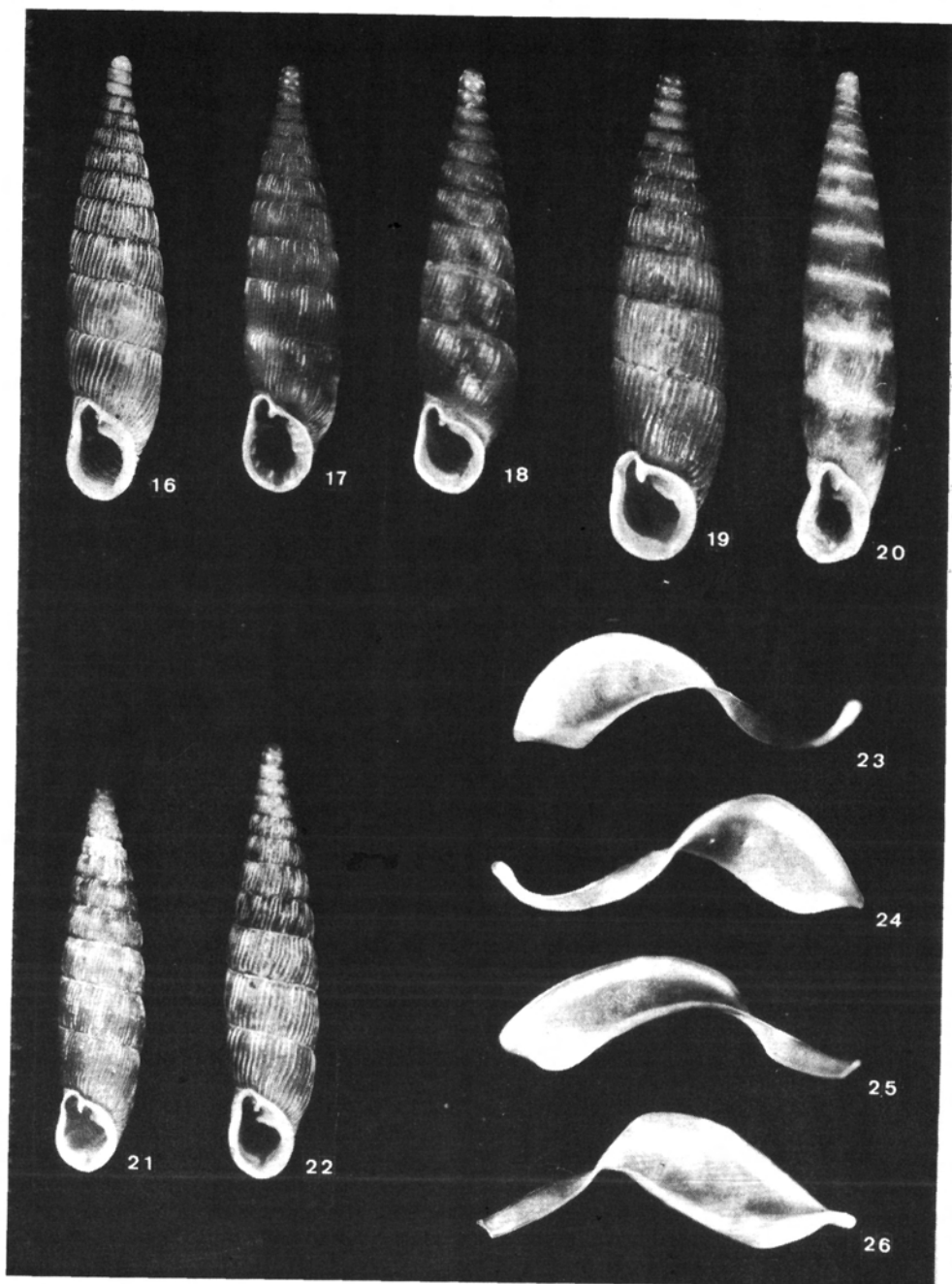
KISS Éva, PINTÉR László

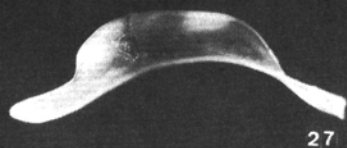
Természettudományi Múzeum Allattár
H-1088 BUDAPEST
Baross út 13.

Ábrajegyzék

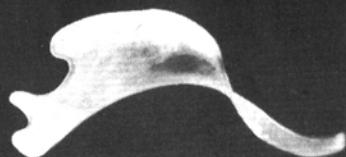
1: *Alopi* *straminicollis monacha*. 2: *Alopi* *livida bipalatalis*. 3: *Cochlodina orthostoma*. 4: *C. cerata*. 5: *C. laminata*. 6: *Ruthenica filograna*. 7: *Pseudofusulus varians*. 8: *Macrogastra ventricosa*. 9: *M. latestriata*. 10: *M. plicatula*. 11: *Clausilia pumila*. 12: *C. dubia*. 13: *C. cruciata*. 14: *C. parvula*. 15: *Balea perversa*. 16: *Balea biplicata*. 17: *Laciniaria plicata*. 18: *Vestia turgida*. 19: *V. gulo*. 20: *Bulgarica rugicollis*. 21: *B. vetusta*. 22: *B. cana*. 23—24: *Balea biplicata*. 25—26: *Laciniaria plicata*. 27—28: *Alopi* *straminicollis monacha*. 29—30: *Cochlodina cerata*. 31—32: *C. orthostoma*. 33—34: *C. laminata*. 35—36: *Ruthenica filograna*. 37—38: *Pseudofusulus varians*. 39—42: *Macrogastra ventricosa*. 43—44: *M. latestriata*. 45—46: *M. plicatula*. 47—48: *Clausilia pumila*. 49—50: *C. dubia*. 51—52: *C. cruciata*. 53—54: *C. parvula*. 55—56: *Vestia gulo*. 57—58: *V. turgida*. 59—60: *Bulgarica vetusta*. 61—62: *B. rugicollis*. 63—64: *B. cana*. 65: *Alopi* *straminicollis monacha*. 66—67: *A. livida bipalatalis*. 68—69: *Cochlodina orthostoma*. 70: *C. cerata*. 71: *Pseudofusulus varians*. 72: *Ruthenica filograna*. 73—78: *Cochlodina laminata*. 79—80: *Macrogastra ventricosa*. 81: *M. latestriata*. 82—83: *M. plicatula*. 84: *Vestia turgida*. 85—86: *V. gulo*. 87—88: *Clausilia cruciata*. 89: *C. parvula*. 90—91: *C. dubia*. 92—93: *C. pumila*. 94—99: *Balea biplicata*. 100—102: *Bulgarica rugicollis*. 103—106: *Laciniaria plicata*. 107—108: *Bulgarica vetusta*. 109—111: *B. cana*.

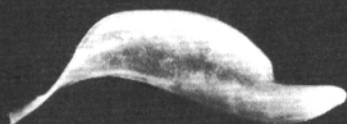

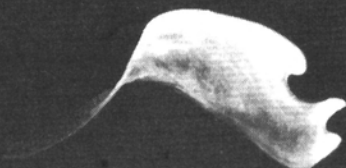
27

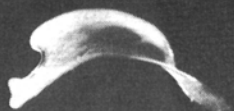
29

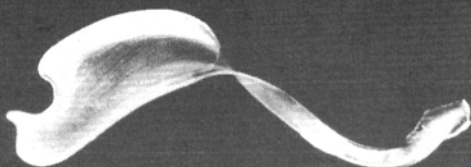
28

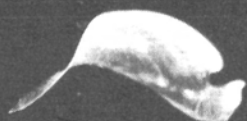
30

31

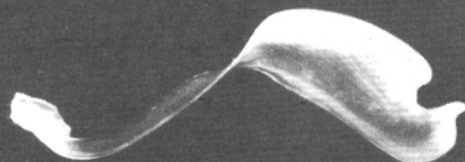
33

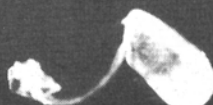
32

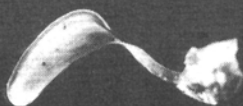
35

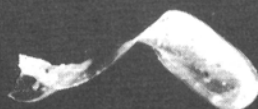
34

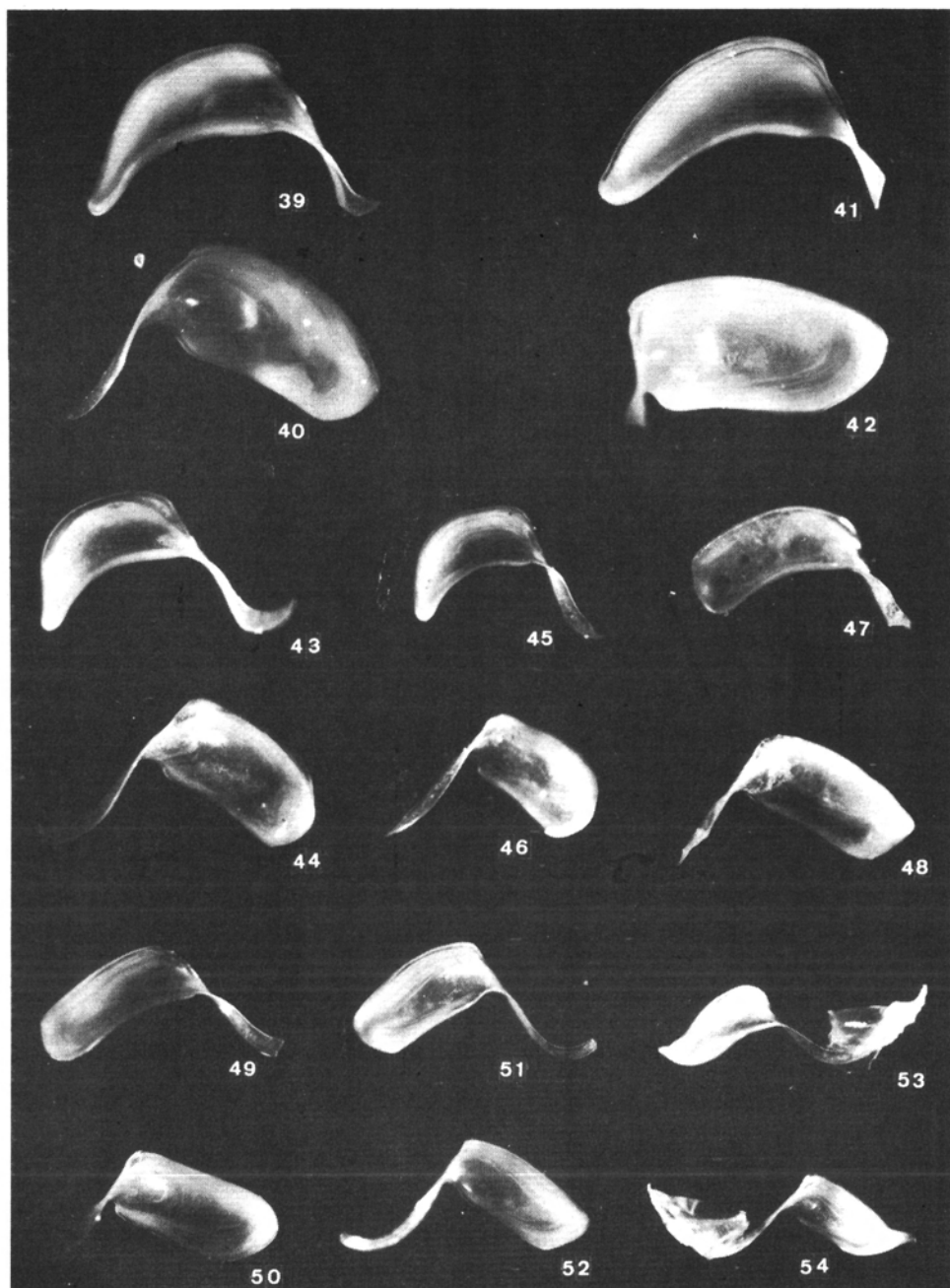
36

37

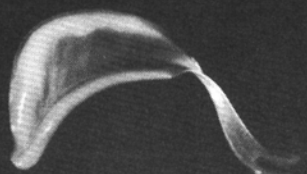

38

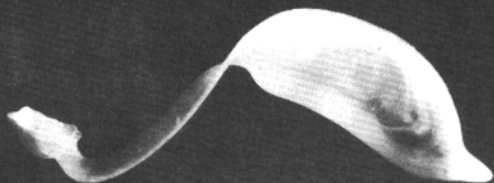

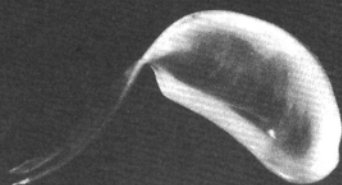
55

57

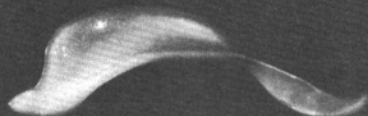
56

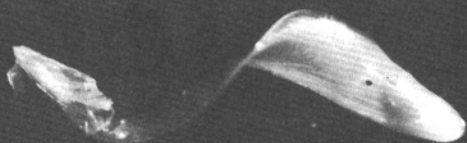
58

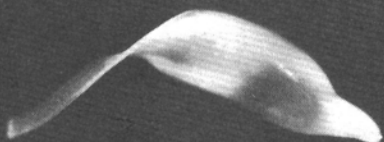
59

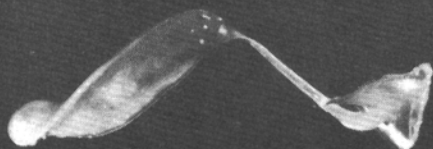
61

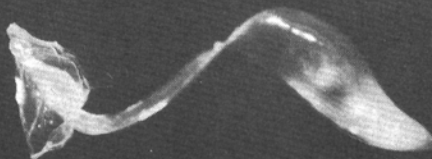
60

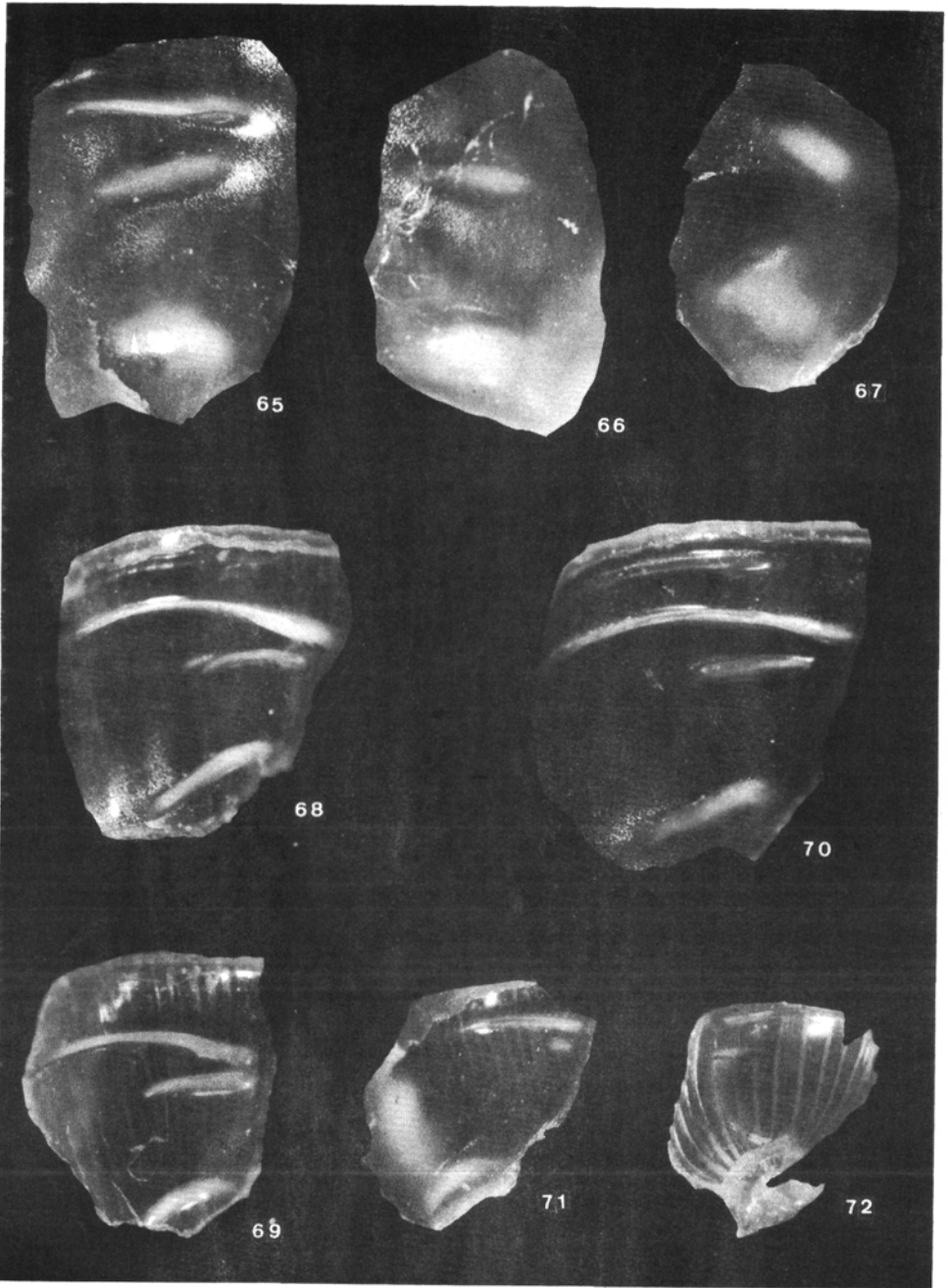
62

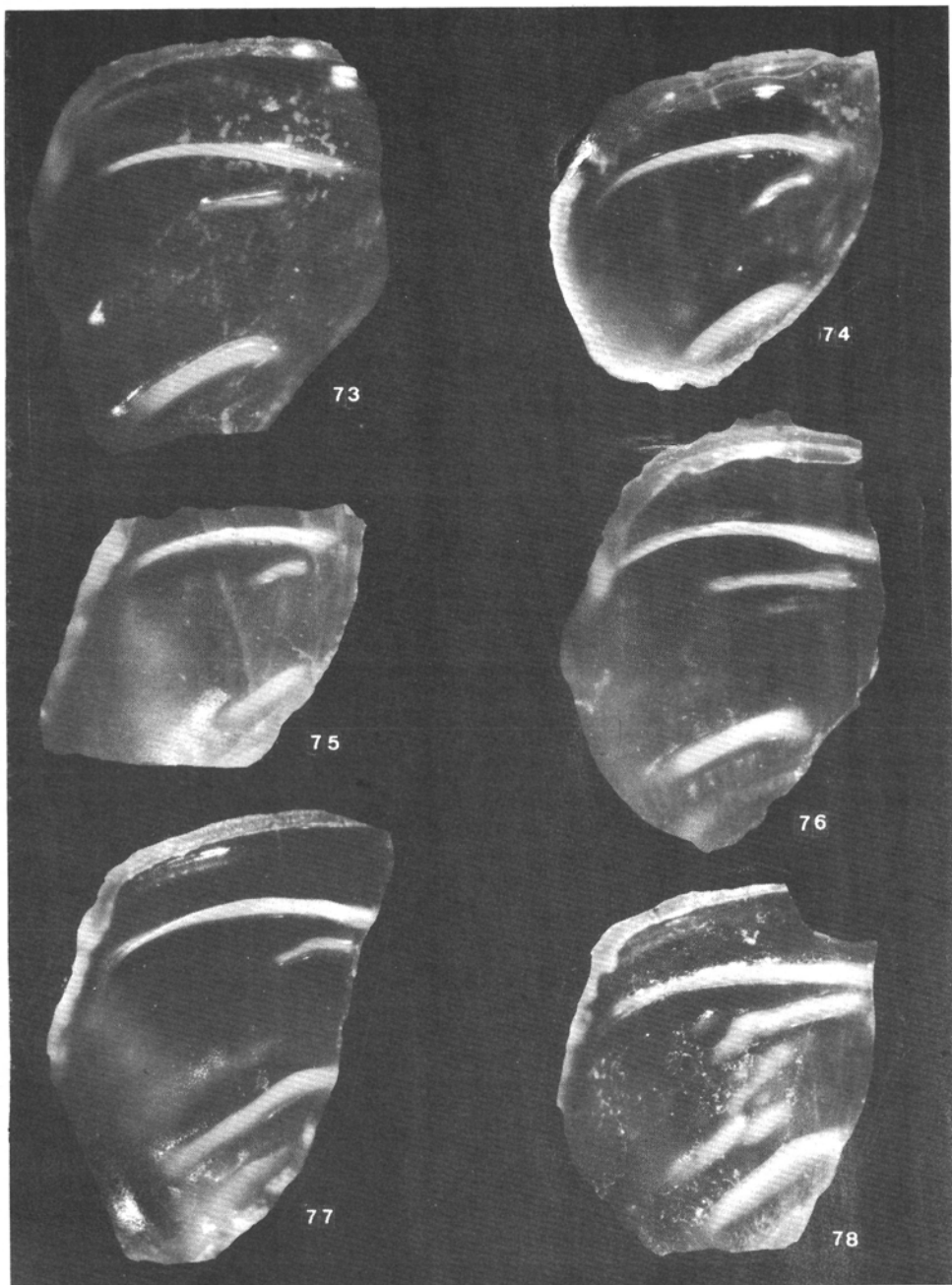

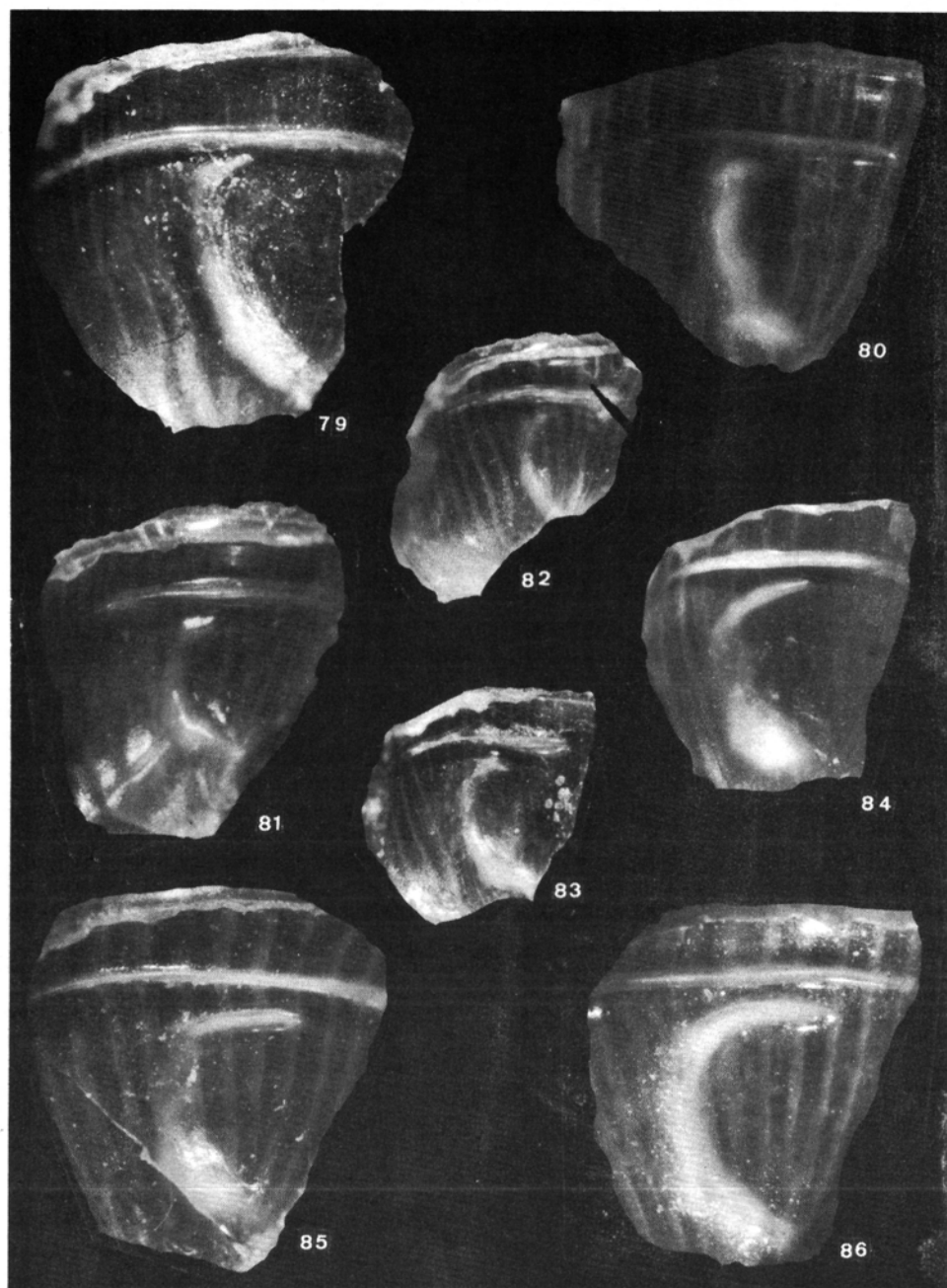
63

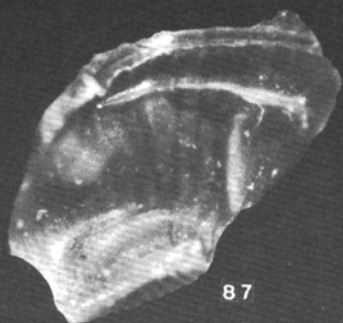

64

87

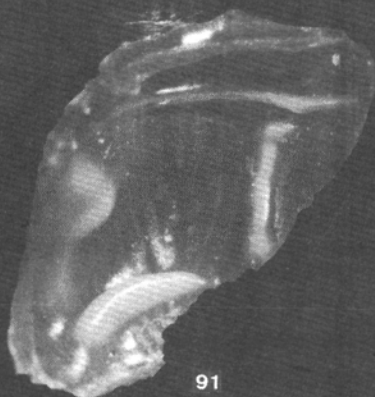
88

89

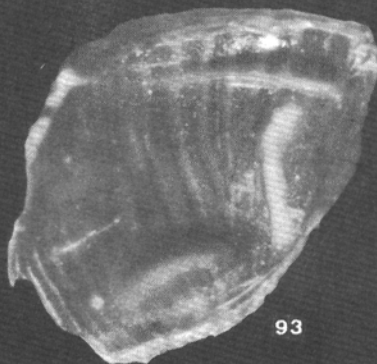
90

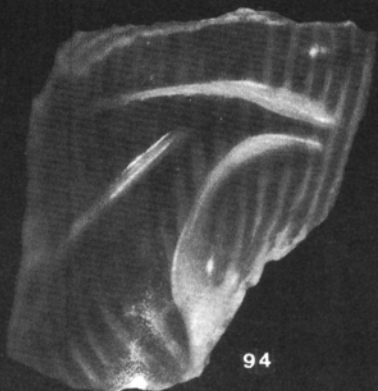
91

92

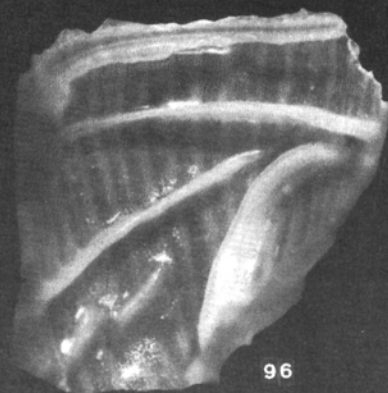
93

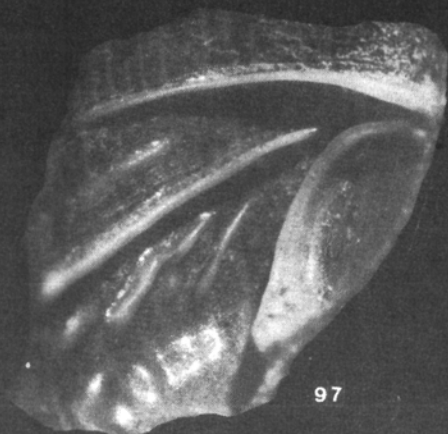
94

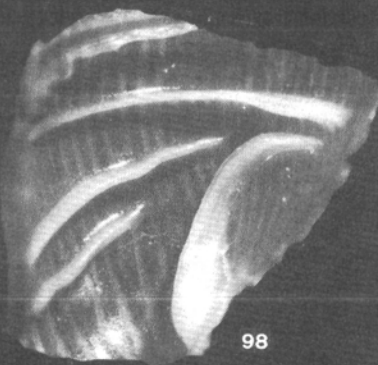
95

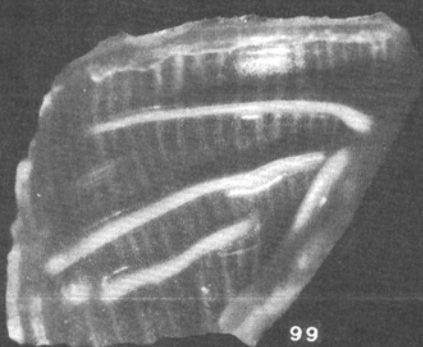
96

97

98

99

